CONTRIBUŢII LA CUNOAŞTEREA LEGISLAŢIEI AGRARE DIN PRIMII ANI AI REGIMULUI BURGHEZO-MOŞIERESC (1866—1871)

DE

V. RUSSU

Apariţia legilor de învoieli agricole este strîns legată de situaţia creată în agricultură după legea rurală din 1864. Legile învoielilor agricole, elaborate la cererea expresă a moşierilor şi arendaşilor, au suscitat continuu atenţia istoricilor şi economiştilor burghezi. Studierea lor este indisolubil legată de încercarea acestor istorici de a explica cauzele puternicelor răscoale ţărăneşti de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea.

În cadrul vastei literaturi închinate problemei agrare în perioada menţionată, legea învoielilor agricole din 1866 ocupă un loc important. Cei care s-au ocupat de această legiuire, în majoritatea cazurilor, s-au mărginit doar să-i analizeze conţinutul, manifestînd o slabă preocupare pentru explicarea cauzelor care au dus la apariţia ei [1].

Problema cauzelor care au determinat elaborarea legii menţionate a fost elucidată de pe poziţii riguros ştiinţifice, de către istoriografia marxistă. În lucrări speciale sau de sinteză s-a demonstrat că apariţia legii de învoieli agricole din 1866 trebuie căutată în modul specific de dezvoltare a capitalismului României din a doua jumătate a secolului al XIX-lea [2].

De asemenea, în lucrările apărute în ultimii ani, s-a procedat şi la o minuţioasă analiză a conţinutului legiuirii, cu scopul de a-i defini sensul politic şi caracterul de clasă.

Discuţiile pe marginea legii învoielilor agricole din 1866 însă, nu se pot limita numai la aceste probleme. La analiza ei trebuie să se ţină seama de o serie de factori importanţi, cum ar fi seceta din anii 1865 şi 1866 sau politica fiscală a regimului burghezo-moşieresc.

Totodată, trebuie să avem în vedere şi faptul că unele dispoziţii ale legii învoielilor agricole din 1866, nu au putut fi puse în aplicare decît cu ajutorul unor legiuiri complementare.

---

[1] Cf. A. Millo, *Ţăranul*, Fălticeni, 1881; Gr. N. Macry, *Regimul nostru agrar considerat în efectele sale (claca şi legea tocmelilor agricole)*, Iaşi, 1882; Const. Tănăsescu şi Ştefan Grigorescu, *Tocmelile agricole sub diferite legiuiri înainte şi după Regulamentul organic*, Buc., 1906, p. 150—157; Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat ţăranii*, Buc. 1907, p. 441—454.

[2] I. Adam şi N. Marcu, *Studii privind dezvoltarea capitalismului în agricultura României*, vol. II, Ed. şt. Buc. 1958, p. 157—166; N. N. Constantinescu, *Din istoricul formării şi dezvoltării clasei muncitoare din România pînă la primul război mondial*, E. P., Buc. 1959, p. 150—157; *Istoria României*, vol. IV, Ed. Acad. R.P.R., Buc. 1964, p. 446—448.

Este vorba, între altele, de legea pentru acordarea unor atribuţii judecătoreşti subprefecţilor, în lipsa căreia, diferendele între ţărani şi proprietari, pe tema contractelor de tocmeli agricole, fuseseră lăsate exclusiv pe seama autorităţilor comunale, ceea ce provocase nemulţumirea proprietarilor şi arendaşilor.

Aplicarea legii învoielilor agricole a dat naştere la puternice frămîntări în rîndurile ţărănimii. Incendierea recoltelor, atacarea conacelor şi însuşirea cu forţa a izlazurilor şi păşunilor deţinute de marii proprietari, atinseseră, în anii 1866—1868, proporţii necunoscute înainte. Pentru a pune capăt acestei stări de lucruri, guvernul liberal Ştefan Golescu a adus în dezbaterea Adunării deputaţilor legea poliţiei rurale. Trebuie subliniat că, legea poliţiei rurale cuprindea şi precizarea potrivit căreia, în viitor, ţăranii nu vor putea obţine locuri de izlaz sau de păşune decît pe baza dispoziţiilor legii de învoieli agricole din 1866.

În Nota de faţă ne propunem să aducem unele contribuţii la cunoaşterea modului în care legiuitorii burghezo-moşiereşti au completat sau precizat prevederile legii învoielilor agricole din 1866. De asemenea, vom încerca să stabilim în ce măsură, o serie de factori, ca seceta sau fiscalitatea, au împins ţărănimea la încheierea unor contracte pentru tocmeli agricole deosebit de grele.

Din capul locului, socotim necesar să subliniem că în momentul cînd proiectul de lege pentru învoieli agricole din 1866 a fost adus în dezbaterea Adunării elective, situaţia ţărănimii era destul de grea. În anul 1866, ca urmare a secetei care a avut loc în anul precedent, mai multe judeţe, în special din Moldova, erau pradă foametei [3] Măsurile luate pentru ajutorarea locuitorilor lipsiţi de hrană n-au dat rezultate. Marii proprietari şi arendaşi, care posedau cantităţi apreciabile de cereale, în dorinţa lor de a-şi asigura braţe de muncă cît mai ieftine, profitînd de foamete, refuzau să facă împrumuturi ţăranilor, atîta timp cît legea pentru învoielile agricole nu era încă votată [4]. Se urmărea astfel, pe această cale, exercitarea unor presiuni asupra guvernului pentru a grăbi aducerea în discuţie a legiuirii. Membrii guvernului nu numai că şi-au dat toate silinţele pentru a veni în întîmpinarea cererii marilor proprietari şi arendaşi, dar au insistat, atît în Cameră cît şi în Senat, pentru votarea grabnică a legii cu scopul, chipurile, de a veni în ajutorul ţărănimii [5].

Insuficienţa pămîntului pentru hrană, la care s-au adăugat aceste împrejurări excepţionale, a împins ţărănimea la contractarea unor obligaţii extrem de grele faţă de proprietari şi arendaşi. Din mărturiile unor persoane oficiale, rezultă că în anul 1866 şi la începutul lui 1867, din cauza foametei, ţăranii şi-au angajat munca pe ani înainte [6]. În rapoartele sale către Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerţului şi Domeniilor, inspectorul general pentru agricultură, Ion Ionescu de la Brad, sublinia că în anii de foamete nu a rămas „nici un proprietar-cultivator sau arendaş care să

---

[3] În acest sens, ministrul de interne, Dimitrie Ghica, sublinia, în şedinţa Adunării elective din 9 martie 1866, că, în Moldova, „foametea ameninţă exterminarea a mai multor districte". Monitorul oficial, nr. 79 din 12/24 aprilie 1866, p. 348.

[4] Const. Tănăsescu şi Ştefan Grigorescu, *op. cit.*, p. 150—151.

[5] Aşa, spre exemplu, ministrul de interne D. Ghica, declara în Adunarea electivă următoarele: „Am făcut apel proprietarilor de moşii de a face acelor nenorociţi avanţuri de producte pe muncă însă din lipsa legei ce am avut onoare de a v-o supune alaltăieri nu pot ajunge la acest scop. Vă rog deci, D-lor deputaţi, în interesul umanităţii, să grăbiţi votarea acelei legi". Monitorul oficial nr. 78 din 10/12 aprilie 1866, p. 348. De asemenea, ministrul de război, D. Leca, declara în Senat că „mulţi proprietari stau cu coşarele de pîne pline şi nu dau locuitorilor nici un grăunte, pentru că legile cele vechi s-au desfiinţat şi cele nouă au speriat pe proprietari, cu ameninţări de a se trimite orice angajament înaintea tribunalului... Aşa decă cerem urgenţa numai ca să înceapă acea încredere care lipsesce între proprietari şi locuitori" ibidem, nr. 82 din 15/27 aprilie 1866, p. 362.

[6] Această mărturie este făcută de preşedintele consiliului de miniştri în şedinţa Senatului din 16 februarie 1867. Cu acelaşi prilej şi senatorul dr. C. Vîrnav recunoaşte că ţăranii au „munca vîndută pe 5 ani înainte", ibidem, nr. 47 din 28 februarie/13 martie 1867, p. 334.

nu fi făcut uă provisiune de muncă pe mai mulţi ani"[7]. Mai mult decît atît, acelaşi, scotea în evidenţă faptul că ţăranii au contractat obligaţii atît de grele încît „au pierdut ei înşişi speranţa de a se mai putea plăti vr'uă dată"[8].

Din cauza acestei stări de lucruri, în iarna anului 1866—1867, ţăranii au încheiat contracte de învoieli agricole la orice proprietari sau arendaşi care le acordau împrumuturi. Ca urmare a acestui fapt, o dată cu apropierea sezonului muncilor de primăvară, marii proprietari şi arendaşi au început să-şi manifeste îngrijorarea în legătură cu posibilitatea ţărănimii de a face faţă obligaţiilor contractate. Aşa se explică faptul că în presă[9], parlament[10] şi în unele programe politice[11], s-a cerut guvernului să ia măsuri capabile să asigure îndeplinirea cu stricteţe şi la timp a acestor contracte de învoieli agricole.

Pentru a veni în întîmpinarea acestor cereri, precum şi pentru a atenua frămîntările de la sate[12], guvernul Ion Ghica a adus în dezbaterea corpurilor legiuitoare, la 25 ianuarie 1867, proiectul de lege pentru ajutorarea locuitorilor lipsiţi de hrană.

Din expunerea de motive şi din discuţiile care au avut loc cu acest prilej, rezultă că seceta succesivă din anii 1864, 1865 şi 1866 a avut urmări deosebit de grele pentru ţărănime. În unele judeţe ale ţării (Rîmnicu-Sărat, Putna, Covurlui, Buzău, Tecuci)[13], lipsa cerealelor era deosebit de acută. Acest lucru a fost recunoscut chiar de reprezentanţii cei mai autorizaţi ai regimului burghezo-moşieresc. Aşa, spre exemplu, în şedinţa Camerei din 25 ianuarie 1867, I.C. Brătianu recunoaşte textual că „oamenii mor de foame"[14].

Crunta mizerie în care se zbătea ţărănimea în această perioadă a dat naştere la numeroase frămîntări şi chiar, după cum sublinia I. C. Brătianu, la „răscoale parţiale ... în contra celor care sînt avuţi"[15]. Incendierile şi atacurile împotriva proprietarilor capătă, în această perioadă, o mare amploare. Nu este întîmplător faptul că în raportul comisiei secţiunilor Senatului pentru proiectul de lege menţionat, se sublinia necesitatea luării unor măsuri „pentru întîmpinarea unui rău care devine ameninţător"[16].

Pentru a veni, chipurile, în ajutorul ţărănimii lipsite de hrană, autorii proiectului de lege menţionat au propus, între altele, acordarea unui împrumut pe termen

---

[7] Ibidem, nr. 55 din 9/21 martie 1869, p. 331.

[8] Ibidem. În acelaşi sens se pronunţa şi istoricul Radu Rosetti, care scria următoarele: „Cunosc ţărani pe care i-aş putea numi şi nu ţărani beţivi şi leneşi, ci gospodari harnici şi cumpătaţi, cu ajutor în casă, cari au muncit cincisprezece ani pentru a achita datoria contractată, în iarna anului 1866—1867, pentru cumpărarea popuşoilor trebuitori hrănirii familiei lor". Radu Rosetti *op. cit.*, p. 450.

[9] „Românul", XI, din 8 februarie 1867, p. 106—107.

[10] Monitorul oficial, nr. 24 din 29 ian./10 febr. 1867, p. 159.

[11] Vintilă C. A. Rosetti, *Amintiri istorice şi programele liberale de la 1848 pînă astăzi*, Buc., 1889, p. 184.

[12] Astfel, în şedinţa Camerei din 25 ianuarie 1867, I. C. Brătianu sublinia cu cinism că măsurile propuse vor avea darul să liniştească spiritele. „În acest sens, el declara că prin măsurile propuse „cel pucin liniştiţi lumea, mulţimea, că suntem dispuşi să facem ceva pentru cei săraci". Supliment la Monitorul oficial, nr. 23 din 28 ianuarie/9 februarie 1867, p. 155.

[13] În raportul comitetului secţiunilor Camerei se arăta că „districtele care suferă dintr-uă lipsă generală, şi mai ales a porumbului, sînt districtele Rîmnicu-Sărat, Putna, Covurlui, Buzău, Tecuciu, şi în al doilea rînd, districtele Romanaţi, Argeş, Olt, Dîmboviţa, Muscel, Prahova şi Tutova", ibidem, p. 155.

[14] Monitorul oficial nr. 24 din 29 ianuarie/10 februarie 1867, p. 158; Acest lucru era confirmat şi de alţi deputaţi. În cursul aceleiaşi şedinţe, deputatul George Hasnaş, sublinia: „sunt oameni cari mor de foame — avem sciinţe positive"... „Locuitorii azi n-au ce mînca", ibidem, p. 159.

[15] Ibidem, p. 159.

[16] Ibidem, nr. 35 din 14/26 februarie 1867, p. 244.

scurt locuitorilor din județele sinistrate [17], precum și antrenarea acestora în lucrări de utilitate publică [18]. Ultima propunere a fost combătută cu violență de către Grigore M. Sturdza. Acesta declara că prin acceptarea unei asemenea măsuri s-ar introduce și la noi „principii periculoase ca acelea cari în 48 s-au încercat la Paris" [19]. De asemenea, acesta susținea că muncile agricole ar avea de suferit dacă s-ar accepta participarea țărănimii la lucrări de utilitate publică. În urma opoziției făcute și de alți deputați, articolul 9 a fost înlăturat din proiect [20].

Proiectul de lege constituia în fond o tentativă a reprezentanților burgheziei și moșierimii de a se folosi de foamete pentru a impune activarea și executarea cu strictețe a contractelor pentru învoieli agricole. Ilustrarea elocventă a acestei tendințe ne este oferită de aprecierea unanimă a membrilor Adunării deputaților. Aceștia considerau că cea mai bună măsură pentru salvarea țărănimii din ghearele foametei, nu putea fi găsită decît „în sînțenia, în păzirea strictă a tocmelilor agricole" [21]. Celelalte forme de ajutorare a țărănimii urmau să joace — în concepția reprezentanților burgheziei și moșierimii — un rol de importanță secundară. Astfel, în expunerea de motive a proiectului menționat, găsim exprimată speranța că fondurile propuse pentru împrumutarea țărănimii nu se vor cheltui în întregime, dacă administrația va interveni activ în contractarea și executarea învoielilor agricole [22].

În același document, se lua în discuție și problema solidarității de interese dintre marii proprietari și țărănime, cu scopul vădit de a se demonstra că țăranii aveau nevoie de pămînt pentru asigurarea existenței lor. Elocventă în acest sens este afirmația făcută în expunerea de motive, potrivit căreia, țărănimea nu putea să-și găsească pămîntul de care avea nevoie „decît în moșiile cele întinse" [23]. Dezbaterea acestei chestiuni evidenția însă și teama marilor proprietari și arendași în legătură cu soarta contractelor încheiate deja cu țăranii. Obligațiile asumate de țărani erau atît de grele încît, în primăvara anului 1867, exista pericolul real ca învoielile să nu poată fi executate. Așa se explică faptul că în expunerea de motive găsim enunțată teza potrivit căreia marii proprietari au început să-și piardă încrederea în executarea contractelor încheiate cu țăranii [24].

Obiectivul principal al legii pentru ajutorarea locuitorilor lipsiți de hrană era tocmai de a da garanții marilor proprietari că învoielile agricole vor fi executate cu strictețe și la timpul cuvenit. În acest sens, prin articolul 9, se declara că toate „alcătuirile făcute sau care se vor face de acum înainte, sînt puse sub chezășia autorităților comunale și administrative, care la vremea muncii cîmpului vor interveni spre a asigura executarea lor" [25]. Socotim necesar să subliniem faptul că

[17] Supliment la Monitorul oficial, nr. 23 din 28 ianuarie/9 februarie 1867, p. 155.

[18] Așa, spre exemplu, prin art. 9 se propunea alocarea unei sume de 6 milioane lei pentru lucrări de utilitate publică. Se propunea antrenarea țăranilor pentru a lucra la terasamente pentru șosele. Ibidem, p. 155.

[19] Ibidem, p. 155.

[20] Împotriva acestui articol s-au pronunțat, între alții, M. Kogălniceanu și N. Ionescu. În urma amendamentului propus de A. I. Gheorghiu art. 9 a fost înlăturat. Supliment la Monitorul oficial nr. 25 din 30 ianuarie/11 februarie 1867, p. 169.

[21] Această afirmație a fost făcută de către M. Kogălniceanu în ședința Camerei din 25 ianuarie 1867. Tot acum, el declara: „garantați aceste tocmeli și vă asigur că populațiunile nostre rurale nu vor peri de fóme (aplause)". Monitorul oficial, nr. 24 din 29 ianuarie/10 februarie 1867, p. 159.

[22] Supliment la Monitorul oficial nr. 23 din 28 ianuarie/9 februarie 1867, p. 155

[23] Ibidem, p. 155.

[24] Astfel, în documentul menționat se afirma că proprietarii „nu pot însă angaja însemnatele capitaluri ce necesită asemenea exploatațiune, dacă n-au credință că angajamentele luate se vor esecuta la timp și cu esactitate; această încredere, nu trebuie s-o ascundem, a dispărut în mare parte; uă deplorabilă rătăcire de idei respîndită în țéră sub uă aparință de solicitudine pentru clasele muncitoare, a pus în opoziție interese cari ar trebui să rămêe strîns legate între ele", ibidem, p. 155.

[25] Monitorul oficial, nr. 29 din 7/19 februarie 1867, p. 197.

atît Adunarea deputaţilor, cît şi Senatul, au aprobat în unanimitate această dispoziţie a legii, prin care se dădea o garanţie în plus că interesele marilor proprietari şi arendaşi nu vor avea de suferit nici un prejudiciu.

Acţiunea începută de guvernul Ion Ghica, în sprijinul marilor proprietari, va fi continuată, prin măsuri mai energice, de către succesorii săi. Astfel, noul ministru de interne I.C. Brătianu, a doua zi după formarea guvernului C.A. Creţulescu, trimite o circulară către prefecţi îndemnîndu-i să insiste pe lîngă proprietari şi arendaşi pentru ca aceştia să facă avansuri ţăranilor „precumu bucate, bani, cu angajamente voluntarii de muncă, spre a-şi putea locuitorii întîmpina lipsa în care suntu reduşi". Cu acest prilej, ministrul de interne declara că „guvernulu este decisu a lua tóte mesúrile pentru ca aceste învoieli să fiă bine esecutate şi la timpú"[26]. Această declaraţie nu este altceva decît o reafirmare a dispoziţiilor cuprinse în articolul 9 din legea pentru ajutorarea locuitorilor lipsiţi de hrană, lege votată în timpul guvernului Ion Ghica. De altfel, I.C. Brătianu, prin această circulară, nu făcea decît să încerce traducerea în practică a programului grupărilor de centru şi de stînga din 21 februarie 1867, program care cerea „esacta şi la timp esecutare a tocmelilor agricole"[27].

Atît legea din 1867, cît şi circularele ministrului de interne I.C. Brătianu, aveau menirea să liniştească temerile marilor proprietari în privinţa executării contractelor de învoieli agricole. Îngrijorarea aceasta avea motive temeinice întrucît refuzul ţăranilor de a-şi îndeplini obligaţiile asumate, în condiţiile secetei din anii 1865—1866, putea să aducă serioase prejudicii exportului de cereale[28]. Pentru a se evita acest lucru, guvernul C. A. Creţulescu a căutat să folosească orice mijloace pentru a-i sili pe ţărani să-şi îndeplinească obligaţiile contractate. Ministrul de interne I.C. Brătianu, care a manifestat o grijă deosebită pentru executarea la timp a contractelor de învoieli agricole, cerea prefecţilor, prin circularele sale, să ia toate măsurile pentru ca ţăranii să depună un efort maxim la executarea muncilor necesare în primăvara anului 1867. Potrivit dispoziţiilor cuprinse în aceste circulare, efortul ţăranilor trebuia concentrat pentru a se executa „strict şi la timp... legămintele ce muncitorii au cu proprietarii şi arendaşii"[29].

Cu acelaşi prilej, ministrul de interne atrăgea atenţia că primarii au obligaţia executării acestor contracte, subliniindu-se şi faptul că aceştia aveau „mijloace de esecuţie destul de îndestulătoare"[30].

Mai mult decît atît, prin aceste circulare li se cerea primarilor să ia orice măsuri pentru ca locuitorii să-şi îndeplinească toate obligaţiile, chiar dacă înche

---

[26] Ibidem, nr. 50 din 3/15 martie 1867, p. 347.

[27] Vintilă C. A. Rosetti, *op. cit.*, p. 184.

[28] În legătură cu această chestiune, dintr-o circulară din 24 aprilie 1867 a ministrului de interne I. C. Brătianu aflăm următoarele: „Uă ţéră ca a nóstră, esclusivă agricolă şi care chiar în această producţiune se mărginesce cu cultura la fórte pucine specie, se înţelege că în schimbul ce se face cu străinătatea spre a-şi îndestula cele alte trebuinţe ale vieţei, nu póte a-i oferi decît prisosul acelor producte agricole. In facia déră a producţiunii neindestulătoare a acestor din urmă trei ani am fost puşi in neputinţă, în mare parte, d-a mai putea plăti obiectele de importaţiune cu prisosul producerii fie-cărui an, şi am fost nevoiţi a recurge la micele economii ale anilor precedenţi, ba chiar a escompta producţiunea anilor viitori"... „Trebuie deci s-acoperim deficitul, să umplem golul ce au lăsat anii trecuţi, décă voim să eşim dintr-uă posiţiune care, de s-ar prelungi, miseria s-ar întinde şi chiar s-ar perpetua în România, şi astfel s-ar putea popri naţiunea în avîntul seu spre progres şi mărire", Monitorul oficial nr. 91 din 25 aprilie/7 mai 1867, p. 531.

[29] Ibidem, p. 532.

[30] Ibidem, p. 532.

iaseră contracte cu mai multe persoane [31]. În cazul în care primarii nu și-ar fi concentrat toate eforturile pentru executarea contractelor de lucrări agricole, ministrul de interne cerea prefecților să-i destituie. În același timp însă, acesta îi făcea răspunzători și pe prefecți „de orice neglijență, de orice abatere" [32].

Preocuparea pentru îndeplinirea legii de învoieli agricole a stat în atenția guvernului și după încheierea lucrărilor din primăvara anului 1867. Ministrul de interne, I.C. Brătianu, atrăgea din nou atenția prefecților asupra acestei chestiuni, în momentul cînd trebuia să înceapă strîngerea recoltei. Cu acest prilej, într-o circulară din 10 iunie 1867, I.C. Brătianu sublinia că „nici uă considerațiune nu mé va opri de a recurge la mijloacele ce-mi dă legea contra celor care ar arăta pucin interes întru aplicarea ei cu punctualitate" [33]. În scopul cunoașterii în detaliu a modului în care se executau contractele de învoieli agricole, I.C. Brătianu îi obliga pe prefecți să-i aducă la cunoștință „la fiecare trei zile, starea strîngerii recoltei și a esecutării tocmelilor agricole" [34].

În timpul guvernului C.A. Crețulescu, s-au adus în dezbaterea corpurilor legiuitoare și unele proiecte de legi care aveau menirea să completeze unele din dispozițiile legii de învoieli agricole. Așa, spre exemplu, proiectul de lege pentru transferarea împuternicirilor judecătorilor de plasă către subprefecți, deși la prima vedere nu era decît o măsură cu caracter pur administrativ, în esență, însă, avea menirea să aducă unele completări aliniatului 2 al articolului 12 din legea învoielilor agricole din 1866 [35].

După cum se știe, conform art. 12 din legea învoielilor agricole, consiliul comunal judeca reclamațiile pentru neîndeplinirea tocmelilor, executînd imediat hotărîrile sale. Fără suspendarea executării acestora, legea dădea dreptul părților nemulțumite să facă recurs în termen de 15 zile la judecătoria plășii. Această dispoziție a legii de învoieli agricole, însă, nu putea fi pusă în aplicare atîta vreme cît judecătoriile de plasă nu erau încă înființate.

Pentru a pune capăt acestei situații, guvernul C.A. Crețulescu, prin proiectul de lege menționat mai sus, propunea ca, în mod provizoriu, atribuțiile judecătorilor de plasă să fie acordate subprefecților. În acest fel, principiul separării puterilor în stat, consacrat de constituția de la 1866, era încălcat în mod grosolan prin acordarea unor atribuții judecătorești organelor administrative. Interesele de clasă, însă, erau mult mai puternice decît respectul pentru principiile constituționale. De altfel, începutul fusese făcut cu legea învoielilor agricole, care nu era altceva decît o flagrantă încălcare a principiilor dreptului comun. Măsurile luate pentru punerea în practică a unora din dispozițiile legii de învoieli agricole nu puteau, în mod firesc, să urmeze altă cale.

Proiectul de lege menționat a fost susținut cu multă căldură de reprezentanții burgheziei și moșierimii, interesați să ia orice măsuri pentru a asigura îndeplinirea cît mai riguroasă a legii învoielilor agricole. De altfel, însuși M. Kogălniceanu a recunoscut că acordarea atribuțiilor judecătorești subprefecților era „uă necesitate absolută" pentru că, în caz contrar, aceștia se declarau „necompetenți de a interveni în tocmelile agricole și prin aceasta s-a datu loc la uă mulțime de neînțelegeri între

[31] În acest sens, în circulara menționată, se atrăgea atenția că „acolo unde același muncitor se află prins la doué persoane, fié din negligința primarilor cari vor fi legalisat contractul unui individ, care mai înainte fusese legat prin alt contract, fie prin angagémente remase asupră-i din alți ani, pe cari niminé nu le putea cunósce, — atunci ei să chipzuéscă astfel încît lucrările să se facă pe rînd și la timp priincios, pentru fiecare din creditori, așa încît nici unul să nu se găséscă mai păgubit sau mai favorat". Ibidem, p. 532.

[32] Ibidem, p. 532.

[33] Ibidem, nr. 131 din 13/25 iunie 1867, p. 761.

[34] Ibidem.

[35] Potrivit aliniatului 2 al acestui articol, părțile nemulțumite de soluția dată de către consiliul comunal pîrilor „provenite din neîndeplinirea contractelor" pentru lucrări agricole, aveau dreptul „de recurs la judecătorul de plasă în termen de 15 zile". D. C. Sturdza-Șcheeanu, *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*, seria I, vol. II, Buc., 1907, p. 1117—1118.

locuitori şi proprietari". În continuare, acelaşi, sublinia că în lipsa judecătorilor de plasă „numai abusul şi apreciaţiunea au cîrmuit un an de zile întreg materia cea mai importantă a producţiunii nóstre agricole"[36].

Şi alţi deputaţi au susţinut acest proiect de lege tot ca o necesitate pentru executarea contractelor de învoieli agricole[37].

Aşa se explică de ce acest proiect de lege a fost votat cu mare majoritate în Adunarea deputaţilor. De subliniat este şi faptul că Senatul l-a votat fără nici o discuţie[38].

Ca urmare a votării acestei legi de către corpurile legiuitoare, subprefecţilor li se conferea dubla calitate de judecători şi executori, în rezolvarea diferendelor dintre proprietari şi ţărani, în cazul în care părţile erau nemulţumite de hotărîrile consiliului comunal. Nu încape nici o îndoială, această măsură a jucat un rol important în aplicarea legii învoielilor agricole în toată litera şi spiritul ei. Marilor proprietari şi arendaşilor li se dădea o garanţie în plus, în sensul că, executarea contractelor pentru tocmeli agricole nu va suferi nici un prejudiciu.

Reprezentanţii regimului burghezo-moşieresc s-au preocupat însă nu numai de luarea unor măsuri pentru executarea la timp a contractelor de învoieli agricole, ci şi de asigurarea rezultatelor obţinute din munca ţăranilor. În acest scop, guvernul liberal a adus în aprilie 1868, în dezbaterea Adunării deputaţilor, legea pentru poliţia rurală. Obiectivul acestei legi era tocmai de a asigura, pe calea unor mijloace represive, siguranţa produselor agricole obţinute de către proprietari şi arendaşi şi, în acelaşi timp, de a apăra caracterul sacru şi inviolabil al proprietăţii private faţă de încălcările pricinuite de ţărani.

Legea pentru poliţia rurală a fost cerută cu insistenţă încă din anul 1866. Începînd cu această dată, incendierile de la sate, formă caracteristică de luptă a ţărănimii în această perioadă, au atins un asemenea grad încît mulţi proprietari şi arendaşi s-au văzut siliţi să-şi părăsească moşiile şi să se refugieze la oraşe[39]. Marii proprietari erau cu atît mai îngrijoraţi, cu cît recoltele obţinute nu erau cu nimica garantate în faţa acestei forme de luptă a ţărănimii. Aşa se explică de ce, prin mai multe interpelări făcute în cadrul Adunării deputaţilor, s-a cerut în mod insistent luarea unor măsuri care să pună capăt unui rău „care iea proporţiuni mari şi aduce pagube însemnate"[40]. Mai mult decît atît, numeroşi proprietari au trimis petiţii Adunării deputaţilor, prin care sugerau unele propuneri de care să se ţină seama la întocmirea legii de poliţie rurală[41], iar alţii s-au adunat în Capitală pentru a afla în ce mod va fi rezolvată această problemă[42]. Pentru a veni în întîmpinarea acestor cereri, mai mulţi deputaţi şi senatori au cerut urgentarea luării în discuţie a legii poliţiei rurale, deoarece, subliniau ei, „toţi arendaşii şi proprietarii se plîng că li se ard bucatele, pătulele etc." Insistenţele aveau drept justificare după expresia lor, nevoia de a se asigura „munca şi averea cultivatorilor"[43].

---

36 Monitorul oficial nr. 64 din 19/31 martie 1867, p. 376.

37 Aşa, spre exemplu, în şedinţa Adunării deputaţilor din 14 martie 1867 George Ghica sublinia că „ceea ce a făcut ca cu atîta stăruinţă să se ceară de această Adunare ca să facă ceva care să înlocuiască pe judecătorii de plăşi, este suferinţele ce resultă pentru fiecare din noi cari avem interese la ţéră ca proprietari sau ca arendaşi, suferinţe cari isvorésc din lipsa autorităţii competente de a resolva contestaţiunile născute între cultivatori". Ibidem, p. 375. In acelaşi sens se pronunţa şi M. Kogălniceanu. Ibidem, p. 376. Şi Dimitrie Ghica declara că această lege „este uă necesitate simţită de toţi acei cari se ocupă cu agricultura", ibidem, p. 375.

38 Supliment la Monitorul oficial, nr. 65 din 21 martie/2 aprilie 1867, p. 385.

39 Monitorul oficial, nr. 105 din 10/22 mai 1868, p. 658.

40 Ibidem, nr. 110 din 22 mai/2 iunie 1866, p. 490; ibidem, nr. 54 din 8/20 martie 1867, p. 368; Supliment la Monitorul oficial, nr. 35 din 14/26 februarie 1867, p. 249.

41 Ibidem, nr. 36 din 15/27 februarie 1867, p. 256.

42 Ibidem, nr. 74 din 1/13 aprilie 1867, p. 444.

43 Ibidem, nr. 93 din 27 aprilie/9 mai 1867, p. 541; ibidem, nr. 50 din 3/15 martie 1867, p. 348; ibidem, nr. 16 din 20 ianuarie/1 februarie 1867, p. 89.

Legea poliţiei rurale, adusă în dezbaterea corpurilor legiuitoare la cererea marilor proprietari [44], avea caracterul unei legi excepţionale şi constituia, prin dispoziţiile sale, o încălcare flagrantă a prevederilor constituţiei de la 1866. Acest lucru a fost recunoscut, de altfel, chiar de către autorii ei. Astfel, în raportul comitetului secţiunilor Senatului se recunoştea că legea „are dispoziţiuni de aceiea cari nu se pot admite în raţionamentul absolut, în dreptul pur" [45]. Reprezentanţii regimului burghezo-moşieresc au invocat, în sprijinul acestei încălcări a dreptului burghez, teza solidarităţii de interese dintre proprietari şi ţărani precum şi principiul utilităţii publice [46].

Pentru a pune capăt frămîntărilor de la sate, în legea poliţiei rurale au fost introduse dispoziţii de-a dreptul draconice. Astfel, în scopul menţinerii ordinei, toţi locuitorii între 18 şi 60 ani erau împărţiţi pe căprării de cîte 10 oameni [47]. Organizarea locuitorilor pe căprării era menită să asigure o pază cît mai serioasă, în special pentru marile proprietăţi, atît în timpul zilei cît şi noaptea.

În afară de aceasta, legea cuprindea prevederi foarte aspre în legătură cu incendierile cerealelor, fînăriilor sau pădurilor. Orice locuitor, care nu participa la stingerea incendiilor, sau la prinderea făptuitorilor, urma să fie, contrar principiilor dreptului burghez, supus unei amende de la 20 la 100 lei [48]. Mai mult, legea poliţiei rurale era menită să stăvilească şi desele încălcări făcute de ţărani pe păşunile şi izlazurilor marilor proprietari. Este îndeobşte cunoscut că legea rurală a rezolvat problema izlazurilor şi păşunilor în defavoarea ţărănimii. Nemulţumirea ţărănimii împotriva acestei stări de lucruri s-a manifestat prin numeroase încălcări ale izlazurilor şi păşunilor deţinute de marii proprietari. Pentru a opri asemenea acţiuni, în legea poliţiei rurale au fost incluse pedepse foarte aspre.

În legătură cu problema care face obiectul cercetărilor noastre, de mare importanţă este faptul că legea poliţiei rurale, prin articolul 14, aduce unele completări — sau cel puţin precizări — dispoziţiilor legii de învoieli agricole. Astfel, se ştie, legea învoielilor agricole din 1866, formal, avea în vedere numai tocmelile de munci agricole. Totuşi, pe baza ei s-au încheiat învoieli şi pentru izlazuri sau păşuni. Legea poliţiei rurale însă, aduce precizarea că în viitor ţăranii nu vor putea obţine locuri de păşune sau izlaz decît pe baza legii de învoieli agricole. În acest sens, prin articolul 14 se stipula expres că „nimeni nu poate păşuna în nici într-unŭ timpŭ vitele séle pe pămîntulŭ altuia, fără voia şi consimţămîntul lui. În privinţa aceasta se vorŭ aplica regulile generale privitoare la tocmelile de bună voie" [49].

De altfel, legătura strînsă dintre aceste două legi va fi recunoscută chiar de oficialităţile timpului. Astfel, ministrul de interne, M. Kogălniceanu, atrăgea atenţia Senatului, în şedinţa din 9 decembrie 1868, că fără votarea legii de poliţie rurală va „remîne literă mórtă" legea de învoieli agricole din 1866 [50].

În scopul formării unei imagini cît mai complete asupra legii învoielilor agricole, trebuie să avem în vedere şi politica-fiscală a regimului burghezo-moşieresc. În aceşti ani de foamete, ţărănimea avea de plătit nu numai impozitele obişnuite, ci şi despăgubirea datorată marilor proprietari, conform dispoziţiilor legii rurale.

În afară de aceasta, trebuie să ţinem seama şi de faptul că după 1866 situaţia financiară a statului burghezo-moşieresc era foarte precară. Or, pentru remedierea acestei situaţii, începînd din anul 1867, s-a întreprins o acţiune susţinută din partea guvernului cu scopul de a constrînge ţărănimea la plata tuturor obligaţiilor fiscale.

[44] În şedinţa Senatului din 10 decembrie 1868, ministrul de interne M. Kogălniceanu recunoştea că „această lege a fost de duoi ani presintată, după cererea proprietarilor, după cererea mai cu sémă a părţii conservatoare". Ibidem, nr. 3 din 3/16 ianuarie 1869, p. 14.

[45] Ibidem, nr. 286 din 20 decembrie 1868/1 ian. 1869, p. 2412.

[46] Ibidem.

[47] Ion M. Bujoreanu, *Colecţiune de legiuirile României vechi şi nuoi cîte s-au promulgat pène la finele anului 1870*, Buc., 1873, p. 917.

[48] *Ibidem*, p. 918.

[49] *Ibidem*, p. 914.

[50] Monitorul oficial, nr. 287 din 21 decembrie 1868/2 ianuarie 1869, p. 2417.

Astfel, prin circularele miniştrilor de finanţe şi de interne li se cerea prefecţilor să ia toate măsurile pentru încasarea despăgubirii, cu atît mai mult, cu cît printre ţărani, s-a răspîndit ideea „că póte se va desfiinţa plata despăgubirii clăcii" [51]. Autorităţilor administrative li se cerea, de asemenea, să depună toate eforturile pentru încasarea şi a celorlalte impozite [52].

Această acţiune, începută în anul 1867, a avut pentru populaţia de la sate consecinţe deosebit de grele. Ţărănimea, constrînsă la plata impozitelor şi a despăgubirii, fiind lipsită de bani, a fost nevoită să contracteze grele împrumuturi tot la proprietari şi arendaşi. Plata acestor împrumuturi precum şi aceea a dobînzilor, urma să fie făcută în muncă. Lipsa instituţiilor de credit a permis perceperea unor dobînzi cămătăreşti, care, în unele cazuri, după cum scria Ion Ionescu de la Brad, se ridicau pînă la 200% [53]. Nevoia de bani a ţăranilor a fost exploatată cu multă cruzime de proprietari şi arendaşi. Aceştia în scopul înrobirii braţelor de muncă ale locuitorilor, le acordau împrumuturi sau le plăteau impozitele [54]. Exploatarea nevoii de bani a ţăranilor de către proprietari, în scopul încheierii unor contracte înrobitoare, a fost recunoscută chiar de oficialităţile vremii. Astfel, în şedinţa Camerei din 9 martie 1872, cu prilejul dezbaterilor purtate pe marginea legii de învoieli agricole din 1872, primul ministru Lascăr Catargiu, sublinia următoarele: „vine preceptorul a-i cere birul, datoria îl strînge, judecătorul de pace îi cere şi, toţi de toate părţile, şi atunci este silit să ia bani (ţăranul — n.n.), şi să iscălească orice i se va propune" [55].

Politica fiscală a regimului burghezo-moşieresc a avut consecinţe extrem de grele pentru locuitorii de la sate. Unii cercetători, care au studiat cu atenţie problema agrară în perioada de care ne ocupăm, şi-au exprimat chiar îngrijorarea pentru viitorul agriculturii şi al ţărănimii. Aşa, spre exemplu, Ion Ionescu de la Brad, într-un raport către Ministerul Agriculturii şi Domeniilor atrăgea atenţia asupra faptului că „munca asigurată exploatării moşiilor prin căderea sătenilor în datorii mai grele decît ce le pot purta, inspiră drepte îngrijiri pentru viitorul producerii agricole şi chiar pentru sórta populaţiunei rurale" [56].

Chiar din această cercetare sumară rezultă în mod evident că legea învoielilor agricole din 1866 a constituit o preocupare permanentă pentru reprezentanţii regimului burghezo-moşieresc. Menită să asigure braţele de muncă pentru exploatarea marilor proprietăţi, legiuirea menţionată a fost completată, pentru a fi mai eficace, cu o serie de alte legi.

Mai mult decît atît, în perioada 1866—1871, în problema legii de învoieli agricole a existat o unanimitate de vederi între grupările politice burghezo-moşiereşti, care, în această chestiune, au trecut peste divergenţele existente între ele.

Măsurile de constrîngere incluse în legiuire însă nu au satisfăcut pe deplin interesele moşierimii şi ale burgheziei. Aşa se explică de ce, încă în 1869, prin mesajul

---

[51] Ibidem, nr. 246 din 2/14 noiembrie 1867, p. 1227.

[52] Ibidem, nr. 201 din 6/18 septembrie 1867, p. 1053.

[53] Ibidem, nr. 55 din 9/21 martie 1869, p. 331.

[54] Ibidem, nr. 3 din 4/16 ianuarie 1870, p. 12.

[55] Radu Rosetti, *Acte şi legiuiri privitoare la chestia ţărănească*, vol. I, seria II, Buc. 1907, p. 13; În acelaşi sens se pronunţa şi N. Ionescu în şedinţa Camerei din 10 martie 1872, cu care prilej recunoştea că „totdeauna, cînd e să se facă o alcătuire de tocmeală agricolă, vedem îndărătul muncitorului care îşi angajează munca pe fiscalul care îl urmăreşte pentru rămăşiţe de dări publice, zicîndu-i că trebuie bani şi iară bani, ca să se alimenteze fiscul, şi atunci bietul muncitor e silit să facă acel contract asupritor pentru el, acel contract leonin, în care totdeauna promotorul este un agent al administraţiunii", *ibidem*, p. 46.

[56] Monitorul oficial, nr. 55 din 9/21 martie 1869, p. 331.

de deschidere a sesiunii corpurilor legiuitoare, s-a propus modificarea legii învoielilor agricole într-un sens mult mai restrictiv [57].

Precipitarea evenimentelor politice din anii 1870—1871 n-a permis aducerea în dezbaterea corpurilor legiuitoare a noului proiect de lege pentru învoieli agricole. Acest lucru va fi realizat în 1872, cînd legea din 1866 va fi completată cu o serie de dispoziții care permiteau aducerea țăranilor la muncă cu ajutorul dorobanților.

[57] Așa, spre exemplu, în mesajul pentru deschiderea sesiunii corpurilor legiuitoare din 15/27 noiembrie 1869 se sublinia că „legea tocmelilor agricole, prin experiență s-a dovedit că lasă încă mult de dorit. Ea nu este în stare a asigura agriculturii acea repede și deplină îndestulare a intereselor sale, fără de care lucrul cîmpului nu poate propăși. Guvernul meu vă va prezenta modificațiunile pe care le socotește de neapărate, spre a face ca această lege să corespundă la marele său scop". *Regele Carol I al României. Cuvîntări și scrisori*, Tomul I, 1866—1877, Buc., 1909, p. 185—186.